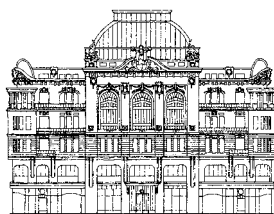

ЕКОНОМСКА КРИЗА: ПОРЕКЛО И ИСХОДИ

Зборник радова

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES
Economic Sciences Committee

ECONOMIC SCIENCES COLLECTION
Book XIV

ECONOMIC CRISIS: ORIGINS AND OUTCOMES

Proceedings
of the Conference
CRISIS: ORIGINS AND OUTCOMES
held at SASA on April 20, 2010

Accepted for Publication at the 10th Session of the Department of Social Sciences
of the Serbian Academy of Sciences and Arts, held on December 14th, 2010
after being reviewed by
Corresponding Member Časlav Očić, University Professors Oskar Kovač,
Mladen Kovačević,
Ljubomir Madžar, Blagoje Babić, Milovan Mitrović, Đorđe Popov and Rajko Bukvić

Editor
Academician
ČASLAV OČIĆ

BELGRADE
2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Одбор за економске науке

ЕКОНОМСКИ ЗБОРНИК
Књига XIV

ЕКОНОМСКА КРИЗА: ПОРЕКЛО И ИСХОДИ

Зборник радова
с научног скупа
КРИЗА: ПОРЕКЛО И ИСХОДИ
одржаног у САНУ 20. априла 2010. године

Примљено на 10. скупу Одељења друштвених наука
Српске академије наука и уметности 14. децембра 2010.
на основу реферата
дописног члана Часлава Оцића, универзитетских професора Оскара Ковача,
Млађена Ковачевића, Љубомира Маџара, Благоја Бабића,
Милована Митровића, Ђорђа Попова и Рајка Буквића

Уредник
академик
ЧАСЛАВ ОЦИЋ

БЕОГРАД
2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Одбор за економске науке

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES
Economic Sciences Committee

**ЕКОНОМСКА КРИЗА:
ПОРЕКЛО И ИСХОДИ**

**ECONOMIC CRISIS:
ORIGINS AND OUTCOMES**

Припрема Layout
Љубица Танасковић Ljubica Tanasković

Превод с енглеског English translation
Александар Павић Aleksandar Pavić

Штампа Printed by
Штампарија Издавачке фондације Štamparija Izdavačke fondacije
Архиепископије београдско-карловачке Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke
Краља Петра Првог 5, Београд Kralja Petra Prvog 5, Belgrade

Тираж Circulation
200 примерака 200 copies

© ©
САНУ, Београд, Србија SASA, Belgrade, Serbia

САДРЖАЈ CONTENTS

ТЕШКА ЈЕ ПРАЗНА ТОРБА (УМЕСТО ПРЕДГОВОРА)

Часлав Оцић

1

УВОДНА ИЗЛАГАЊА	INTRODUCTORY LECTURES
ВЕЛИКА ЕКОНОМСКА КРИЗА И ДРЖАВНА ИНТЕРВЕНЦИЈА У МЕЂУРАТНОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ Смиљана Ђуровић	7 THE GREAT ECONOMIC CRISIS AND STATE INTERVENTION IN INTERWAR YUGOSLAVIA Smiljana Đurović
ГЛАВНИ ИЗАЗОВ СВЕТСКОЈ ПРИВРЕДИ: ИСЦРПЉИВАЊЕ „ЕВРОПСКЕ ВРСТЕ РАЗВОЈА“ Благоје С. Бабић	27 THE MAIN CHALLENGE TO THE WORLD ECONOMY: EXHAUSTION OF THE „EUROPEAN TYPE OF DEVELOPMENT“ Blagoje S. Babić
ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ	HISTORY
ПРВЕ ТРИ БАНКАРСКЕ КРИЗЕ У СРБИЈИ ДО 1914. Биљана Стојановић	51 THE FIRST THREE BANKING CRISES IN SERBIA BEFORE 1914 Biljana Stojanović
ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА И КОНЈУНКТУРА У ЈУГОСЛАВИЈИ, 1919–1925. Бошко Мијатовић	71 ECONOMIC POLICY AND MARKET CONDITIONS IN YUGOSLAVIA, 1919–1925 Boško Mijatović
АГРАРНА КРИЗА У СРБИЈИ, 1925–1935. Момчило Исић	91 AGRARIAN CRISIS IN SERBIA, 1925–1935 Momčilo Isić
МЕЂУРАТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ У ЈУГОСЛОВЕНСКУ ИНДУСТРИЈУ	101 INTERWAR INVESTMENTS IN YUGOSLAV INDUSTRY

И ХРВАТСКО-СЛОВЕНАЧКА ПРОПАГАНДА Слободан Вуковић		AND CROATIAN-SLOVENIAN PROPAGANDA Slobodan Vuković
ТЕОРИЈСКИ ОСВРТ		THEORY
ТЕОРИЈЕ КРИЗЕ – КРИЗА МОДЕРНИХ ТЕОРИЈА Александар Саша Гајић	115	CRISIS THEORIES – THE CRISIS OF MODERN THEORIES Aleksandar Saša Gajić
СВЕТСКА ФИНАНСИЈСКА КРИЗА Оскар Ковач	127	THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS Oskar Kovač
МОГУЋИ УЗРОЧНИЦИ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ Љубомир Маџар	141	CONUNDRUM OF THE PRIME MOVERS OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS Ljubomir Mažar
ЕКОНОМСКА КРИЗА: ПОУКЕ ЗА ЕКОНОМСКУ ТЕОРИЈУ И ПОЛИТИКУ Исидора Љумовић и Мирослав Н. Јовановић	159	ECONOMIC CRISIS: LESSONS FOR ECONOMIC THEORY AND POLICIES Isidora Ljumović and Miroslav N. Jovanović
ПАРАДИГМЕ ТУМАЧЕЊА И СТРАТЕГИЈЕ ИЗЛАСКА ИЗ КРИЗЕ 2008. Вера Вратуша	173	THE CRISIS OF 2008: PARADIGMS OF INTERPRETING AND STRATEGIES OF OVERCOMING Vera Vratuša
КРИЗА: НЕОЛИБЕРАЛНА ДИЈАГНОЗА – КЕЈНЗОВСКА ТЕРАПИЈА? Бранка Бујишић	193	CRISIS: NEOLIBERAL DIAGNOSIS – KEYNESIAN THERAPY? Branka Bujišić
СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА: ЈЕДНО ВИЂЕЊЕ Драгана Митровић	201	THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS: ANOTHER VIEW Dragana Mitrović
САВРЕМЕНА ЕКОНОМСКА КРИЗА: „АУСТРИЈСКО“ ОБЈАШЊЕЊЕ Божо Стојановић	217	THE CURRENT ECONOMIC CRISIS: THE “AUSTRIAN” EXPLANATION Božo Stojanović
ИСТОРИЈСКИ УСУД КАПИТАЛИЗМА: КРИЗА КАО ПОСЛЕДИЦА НЕКОНТРОЛИСАНОГ РАСТА Борис Н. Кршев	231	LE DESTIN HISTORIQUE DU CAPITALISME: LA CRISE EN RAISON D’UNE CROISSANCE INCONTRÔLÉE Boris Kršev

С В Е Т		W O R L D
КРИЗА И/ИЛИ НЕНАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ? Ђорђе Попов	245	CRISIS OR AN (UN)LEARNED LESSON? Đorđe Popov
ПОРЕКЛО АКТУЕЛНЕ СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ Хасиба Хрустић	259	ROOTS OF THE CURRENT GLOBAL ECONOMIC CRISIS Hasiba Hrustić
КРИЗА И КОНВЕРГЕНЦИЈА Живота Ђорђевић	275	CRISIS AND CONVERGENCE Života Đorđević
ФИНАНСИЈАЛИЗАЦИЈА КАО УЗРОЧНИК И МУЛТИПЛИКАТОР КРИЗЕ Рајко Буквић и Часлав Оцић	277	ФИНАНСИЈАЛИЗАЦИЈА КАК ИСТОЧНИК И МУЛТИПЛИКАТОР КРИЗИСА Рајко Буквич и Часлав Оцић
НЕМОЋ МОНЕТАРНЕ ПОЛИТИКЕ У УСЛОВИМА СВЕТСКЕ ФИНАНСИЈСКЕ И ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ Ђорђе Ђукић	293	THE POWERLESSNESS OF MONETARY POLICY UNDER THE CONDITIONS OF THE GLOBAL FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS Đorđe Đukić
ГЕНЕЗА И ПОСЛЕДИЦЕ КРИЗЕ: ГЕОПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ Драгомир Анђелковић	307	GENESIS AND CONSEQUENCES OF THE CRISIS: THE GEO-POLITICAL ASPECT Dragomir Anđelković
УЗРОЦИ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ И ЊЕНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ ПОСЛЕДИЦЕ Горан Николић	327	CAUSES OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND ITS GEOPOLITICAL CONSEQUENCES Goran Nikolić
Т Р А Н З И Ц И Ј А И С Р Б И Ј А		T R A N S I T I O N A N D S E R B I A
УЗРОЦИ ДУБОКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ У СРБИЈИ Млађен Ковачевић	339	CAUSES OF THE DEEP ECONOMIC CRISIS IN SERBIA Mladen Kovačević
ЕФЕКТИ КРИЗА У СРБИЈИ Снежана Грк	363	EFFECTS OF THE SERBIAN CRISIS Snežana Grk

СВЕТСКОСИСТЕМСКИ АСПЕКТИ КРИЗЕ И СРБИЈА Слободан Антонић	379	WORLD-SYSTEMIC ASPECTS OF THE GLOBAL CRISIS AND SERBIA Slobodan Antić
АКТУЕЛНА СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА И ТРАНЗИЦИОНА РЕЦЕСИЈА: ИСКУСТВО СРБИЈЕ Властимир Вуковић	391	THE CURRENT GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND THE TRANSITION RECESSION: SERBIA'S EXPERIENCE Vlastimir Vuković
ПОСЛЕДИЦЕ ПРОДАЈЕ ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ Александра Смиљанић	405	THE SALE OF THE SERBIAN TELECOMMUNICATIONS INFRASTRUCTURE Aleksandra Smiljanić
СРПСКО ДРУШТВО: КРИЗА, СУКОБИ, РАЗАРАЊЕ И ОПОРАВАК Милован М. Митровић	421	SERBIAN SOCIETY: CRISIS, CONFLICTS, DEVASTATION AND RECOVERY Milovan M. Mitrović
НЕДОСТАЦИ СИСТЕМА КАО ПРЕТЕЖНИ ИЗАЗИВАЧ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ (2007–2010) Маринко Бошњак	439	SYSTEMIC SHORTCOMINGS AS A PRIMARY CAUSE OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS (2007–2010) Marinko Bošnjak
ПОСЛЕДИЦЕ ЗАКЉУЧИВАЊА СПОРАЗУМА О СТАБИЛИЗАЦИЈИ И ПРИДРУЖИВАЊУ СРБИЈЕ ЕУ Дејан Мировић	451	CONSEQUENCES OF THE STABILIZATION AND ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN SERBIA AND THE EU Dejan Mirović
ЕКОНОМСКА КРИЗА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈСКИ РИЗИЦИ У БАНКАРСКОМ СЕКТОРУ СРБИЈЕ И РЕГИОНА Бранко Урошевић	459	ECONOMIC CRISIS AND GLOBALIZATION RISKS FACING THE BANKING SECTOR OF SERBIA AND THE REGION Branko Urošević
ЕКОНОМИКА ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКОГ ЗДРАВСТВА Здравко Шолак	469	ECONOMICS OF POST-SOCIALIST HEALTH CARE SYSTEM Zdravko Šolak

ТЕШКА ЈЕ ПРАЗНА ТОРБА (УМЕСТО ПРЕДГОВОРА)

ЧАСЛАВ ОЦИЋ

ШТА ЈЕ КРИЗА?

Загорски сељак Мика Брезовачки 1931:

Каква је та година деветстотридесетпрва! [...]

Такве још није било! [...]

Госпон биљежник – ... – јели ви знате, кај је то криза? [...]

Криза – ... – то вам је, кад ја својег јунца десет пута терам на сејем, а немрем га продати! ... То се зове, бумо рекли, криза! То је моја криза, али то бу и опћинска криза, јер ја небум могел платити својих, бумо рекли, дажбаина! ...

Славко Колар, *Ми смо за љравицу*, Загреб 1936; приповетка „Криза“.

Мајко, зашто је хладно у нашој соби? – Јер нема угљена, сине. – А зашто нема угљена? – Јер тата нема посла. – А зашто тата нема посла? – Јер има превише угљена.

Иван Дончевић, *Људи из Шушњаре*, Загреб 1933.

Да ли простодушна народска (данас је у моди да се каже: популистичка) дефиниција кризе као економске микро-макро *инконируенције* (огромних социјалних, психолошких и моралних трошкова) коју загорски сељак Мика Б. предочава *Јосион биљежнику* 1931. (у јеку Велике кризе) има универзално значење? Које, дакле, важи и за СЕКУ 2008.

Да ли Мајчин опис *нарушавања равнотеже кайиџала и рада* које резултира кризом хиперпродукције представља опште – *йарадоксолошко* – објашњење феномена?

Да ли је криза циклички *йроцес* („логика историје“ *на делу*) или „линеарни“ „диктат“ (*йројект*), тј. историјски инжењеринг, „практични идеализам“ куденхоф-калергијевског типа у коме ће после сламања традиционалних друштава, у постхуманој будућности киборзи заменити Мику Брезовачког и Мајку.

Која је природа најновије глобалне кризе? Да ли је она традиционални конјунктурни феномен или специфична дотад незабележена (готово уникатна) структурна појава?

Да ли је у питању само максимална, али ипак људска, *ауга сафра фамес* (проклета пожуда за новцем) или много амбициозније претензије глобалних демијурга: стварање новог човека или – постчовека?

ТЕШКА ЈЕ ПРАЗНА ТОРБА

Та торба је рукопис зборника *Економска криза: порекло и исходи*. Последњих 6–7 година она је свом тежином притискала савест уредника овог зборника.

Почетком 2010. године у Кнез Михаиловој 35 – на иницијативу чланова Одбора за економске науке САНУ и чланова Друштва за привредну историју – др Смиљана Ђуровић, председница тог (тек основаног) Друштва, проф. др Благоје Бабић, Часлав Оцић, председник поменутог Одбора и научни саветник београдског Института за међународну политику и привреду, састали су се да усагласе нацрте образложења за разговора за округлим столом о светској економској кризи. Тада су не мали број економиста и већина политичара сматрали да је криза већ на издисају. Врло брзо, међутим, очекивања да ће та криза врло кратко трајати почела су да бледе: прва фаза оптимизма потопљена је таласом скепсе – криза се манифестовала као појава дугог трајања. Откуд сад тај (својеврсни) *neverendum*? На то су, поред осталог, требало да одговоре учесници расправе за округлим столом

на тему

ПОРЕКЛО И ИСХОД КРИЗА

Расправу је 20. априла 2010. године у САНУ организовао Одбор за економске науке САНУ у сарадњи с Друштвом за привредну историју у оквиру следећих тематских целина:

УВОДНА ИЗЛАГАЊА	СВЕТ
ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ	КРИЗА, ТРАНЗИЦИЈА, СРБИЈА
ТЕОРИЈСКИ ОСВРТ	ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

После расправе учесници су имали на располагању месец дана да зголове саопштења за зборник радова који је требало да се појави под истим називом као и априлски скуп. У међувремену, Европска академија економских наука и Европски центар за мир и развој УН подстакнути динамичном и корисном априлском расправом у САНУ одлучили су да у октобру 2010. организују округли сто на тему

ЕКОНОМСКА КРИЗА И ЕВРОПСКА РЕШЕЊА?

као својеврсни продужетак и допуну априлског скупа одржаног под кровом САНУ. Овај скуп је требало да скрене пажњу на могућа европска решења глобалне економске кризе. Модератор априлског скупа је замољен да сачини тезе за разговор на овом скупу. Он је (инкорпоришући и тезе с априлског скупа, пре свега, онај део чији је аутор био Благоје Бабић) крајем априла 2010. то и учинио:

Тезе за разјавор на тему
ЕКОНОМСКА КРИЗА И ЕВРОПСКА РЕШЕЊА?

ПОРЕКЛО И ПРИРОДА КРИЗА

Феноменологија кризе/а
Друштвена и економска димензија
Природа економских поремећаја: рецесија, криза, депресија, ...
Криза хиперпродукције или криза хиперпотрошње?
Кризе тржишне привреде или кризе капитализма?
Универзалне карактеристике – макрорегионалне специфичности?
„Транзиција“ и криза

ПОГЛЕД УНАЗАД

Хронологија криза (привредне кризе у 19. веку; привредна криза 1920–1921. године, Велика економска криза 1929–1933. године; криза стагфлације 1970-их година; енергетска криза 1974; финансијска криза у САД 1987. године и њен одраз на светску привреду; привредна криза у Јапану 1990-их година и поуке за економску политику; Светска криза 2007/8–...): сличности и разлике у узроцима, последицама и антикризним мерама. Спонтани и „плански“ (?) карактер криза.
Могу ли се данас извући неке поуке из ранијих кризних догађања?

ОБЈАШЊЕЊА КРИЗА – РАЗУМЕВАЊЕ ДАНАШЊЕ
СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ

Теорије привредних циклуса (неокласична школа, кејнзовска школа, марксистичка школа, аустријска школа)
Кондратјевљева теорија дугих таласа
Геокономско виђење економске кризе

УПРАВЉАЊЕ КРИЗАМА

Мере текуће (националне или макрорегионалне) економске политике
Улога међународних финансијских институција и геокономских блокова у управљању кризом
Ривалство или сарадња: аутаркија или светска привреда?

ИСХОД(И) КРИЗА

Криза и промене економско-социјалне структуре становништва
Политичке (глобалне и макрорегионалне) импликације економске кризе
Криза и (не)дељивост безбедности
Криза и интеграциони процеси у Европи

ПОГЛЕД УНАПРЕД

Путеви и методи опоравка од кризе
 Временски хоризонт(и) опоравка: кратак, средњи и дуги рок (монетарна, фискална и развојна политика)
 Једно и јединствено глобално решење?
 Макрорегионална („блоковска“) комбинована решења?
 Субевропска и евроазијска решења
 Европска решења у поређењу с америчком антикризном политиком, руским антикризним програмом и кинеском стратегијом превазилажења кризе
 Могући (европски) сценарији изласка из кризе (Европа 2020)
 Институционалне реформе и излазак из кризе
 Социјални субјекти динамизације будућег привредног развоја – главни чиниоци изласка из кризе

С обзиром на то да се врло брзо показало да нема услова за организовање (међународног) октобарског скупа, модератор априлског скупа узео је слободу да свим учесницима тог скупа пошаље и тезе за планирани октобарски скуп, као својеврсни подсетник, али и путоказ, којим се унеколико проширују и разбокорављају првобитни оквири зборника зацртани горе наведеном шестоделном структуром априлског скупа. То је имало врло позитивно дејство тако да се до краја 2010. на столу уредника зборника нашло тридесетак – редигованих и рецензираних – квалитетних радова, спремних за прелом и штампу.

Тада нико није није могао ни да сања и да ће и зборник о кризи упасти у кризу – кризу објављивања. Покушало да завлада ледено доба постистине, па је и овај наш зборник био жртва замрзавања. Чекање на штампање зборника ипак се није претворило у *neverendum*, тако да су повољне климатске промене у 2018. створиле прилику да се овај сада већ времешни научноистраживачки подухват – издржавши на најбољи могући начин пробу времена – публиковањем приведе крају.

Насупрот томе, изгледа да су слаби изгледи да за нашег живота видимо крај светске економске кризе. Криза је фактички постала перманентно (у сваком случају хаотично) стање на које се треба привикавати. Како? Одговор на ова и друга бројна „кризолошка“ питања могао би да пружи скуп који Одбор за економске науке САНУ планира да организује 2019. године под насловом

СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА: 10 ГОДИНА ПОСЛЕ

Ово је први позив за учешће на том скупу.

СВЕТСКОСИСТЕМСКИ АСПЕКТИ КРИЗЕ И СРБИЈА

СЛОБОДАН АНТОНИЋ

Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд, Србија

santonice@eunet.rs

САЖЕТАК: Представници светскосистемске теорије су већ 1970-их година упозоравали да повлашћени положај САД, као светског хегемона, носи бројне опасности злоупотребе те системске привилегије. Дерегулација финансијског сектора и функција долара као светског новца омогућиле су да се, у другој половини 20. века, овај повлашћени положај доиста и злоупотреби. Сада је светска привреда ушла у фазу Б Кондратјевљевог циклуса. Неки представници светскосистемске теорије сматрају да је, начелно, то прилика за поједине земље с полупериферије да покушају да изврше убрзану модернизацију и да се тако придруже центру. Аутор разматра питање да ли, и под којим условима, и Србија може да уради тако нешто*†.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: глобализација, модернизација, финансијска олигархија, елита

Отприлике годину дана након избијања светске економске кризе највиши политичари у Србији су се поделили. Једни су тврдили да ћемо кризу избећи². Други су тврдили да је криза развојна шанса за Србију³. Прво очигледно није било тачно. Али, да ли ова друга тврдња донекле има смисла?

Данас се сви ругају овој изјави. Ипак, у овом саопштењу хтео бих да објасним зашто она можда и није сасвим бесмислена. Кризу ћу посматрати из угла теорије светског капиталистичког система. Пошто изложим светскосистемске корене кризе, потражићу одговор на питање у ком смислу би она заиста могла представљати шансу за Србију.

1 *Реферат је део рада на пројекту бр. 149005 који се ради на ИСИ ФФ (руководилац Сретен Вујовић), уз новчану потпору Министарства науке Републике Србије.

2 „Потпредседници Владе Србије Божидар Ђелић и Млађан Динкић оценили су јуче у Нишу да глобална финансијска и економска криза, захваљујући интервенцији америчке владе, неће имати директне негативне ефекте у Србији. Очекујем да ће криза бити санирана пре него што би се ти негативни ефекти одразили на нашу земљу“, казао је Ђелић“ (*Блиц*, 3. октобар 2008. <http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/59337/Svetska-kriza-bez-direktnih-efekata-po-Srbiju>).

3 „У оваквој светској финансијској кризи и могућој рецесији, налази се шанса за Србију, за убрзани развој“, рекао је Борис Тадић (*Вечерње Новостии*, 20. октобар 2008, http://www.novosti.rs/code/navigate.php?Id=4&status=jedna&vest=130728&title_add=Šansa za Srbiju&keyword_add=boris tadici%2C megatrend).

Две идеје светскосистемске теорије биће нам од користи у овом размишљању. Прва је идеја да се међу земљама центра увек издваја једна која је хегемон, а економска криза у тој земљи најчешће се прелива на светску привреду. „Глобални капиталистички систем увек најбоље функционише када постоји неприкосновена хегемонска сила”, писао је Свизи [Svizi 1987: 189]. Средином 17. века то су биле Уједињене Покрајине (Холандија), средином 19. века Британија, а од средине 20. века то су САД [Volerstin 1987: 232]. Хегемонија наступа обично с војним крахом супарника – Хабсбурговаца у 17. веку, Наполеона у 19. веку, Хитлера у 20. веку [Volerstin 1987: 232–33]. С пропашћу СССР-а, који је у другој половини 20. века био главни супарник САД, данашњи хегемон је толико ојачао да га сада многи називају Империјом [Hardt and Negri 2000].

Средишно место САД у систему значи да ова земља ужива специфичне економске привилегије. „Злато и долар су Бретонвудским споразумима проглашени еквивалентним облицима универзалног новца. (...) Ова привилегија омогућила је невиђену моћ Сједињених Држава, као и готово неограничено коришћење светских ресурса. То је био извор искушења и опасности; искушења да се злоупотреби привилегија и опасности да та привилегија узрокује крах система. (...) Искушење је било превише велико да би му се могло одолети.” [Svizi 1987: 189].

Уз експлоатациону ренту за САД од 2,5 долара на сваки уложен долар у земље (полу)периферије⁴, основне црте овог процеса, како је још почетком 1980-их уочио Свизи [Svizi 1987: 190–91], биле су експанзија дугова, вишак долара и растућа неједнакост између центра и периферије (тј. много бржи напредак центра у односу на периферију). Иако су САД још увек предњачиле у неким аспектима нових технологија, након више деценија привилегованог положаја хегемона, бар 40 посто америчке привреде постало је виртуелног карактера. То значи да се у њој данас не ствара нова вредност, већ се паразитира на једном систему који се смишљено ствара и одржава.

Један од кључних елемената тог система било је конституисање финансијске олигархије, са седиштем у Њујорку и Лондону, која је постала светски доминантна, уз коришћење финансијског капитала, ослобођеног контроле националних држава, као главног средства глобалне доминације и експлоатације. Други, више монетарни елемент тог система, који је директно привезао САД као државу за светску финансијску олигархију, био је већ поменута функција долара као светског новца. Тако су светска финансијска олигархија и политички управљачи из САД („Империја”) почели да делују као савезничке фракције једне те исте светскосистемске елите.

Неолибералне мантре – да цео свет мора бити једно тржиште, да све мора да буде на продају и да свако мора да буде на продају [Елзесер 2009: 6], које су,

4 Између 1957–1964 компаније из САД су у Латинску Америку уложиле 180 милиона долара, а наплатиле на име дивиденди 630. Око четвртина извозног прихода индустријски најразвијенијих земаља Латинске Америке одлазила је на профите страних улагача и отплату дугова [Mandel 1976: 112]

током осамдесетих и деведесетих, запоселе умове готово свих економиста из (полу)периферије, заправо су биле само израз идеологије глобалног крупног капитала. Он је имао амбицију да преузме све националне привреде, са свим њиховим богатствима, и интегрише их у постојећи хијерархијски систем експлоатације и доминације. Како изгледа стратификација тог система? На његовом врху данас се налазе већ поменути слој светске финансијске олигархије из Њујорка и Лондона, заједно с политичком елитом из Вашингтона. Испод њих су нижи ешалони капиталиста из Европе, с политичким помагачима из Брисела. На дну те структуре моћи је месна компрадорска елита, локални политичари, бизнисмени, новинари и економисти, чији је основни задатак претварање домаћег становништва у мирну, послушну и за систем лако искористиву радну снагу [Антонић 2010].

Најважнији историјски процес у овом систему, који је довео до кризе, била је „дерегулација финансијских тржишта”, тј. одрицање националних држава од контроле новца. До 1957, наиме, националним законодавствима је било уређено да пословне банке не смеју да примају улоге у страниој валути, нити да дају кредите у страном новцу. Сви послови су се обављали у домаћем новцу, а финансијски капитал није могао да се увећава спекулативним операцијама на рачун реалне привреде. Прву брешу је 1957. направила британска влада, у настојању да Сити учини светским финансијским центром. Пошто су, од тада, банке из Ситија доларе пласирале даље кроз кредите, могле су да дају више камате на депозите, због чега су се тамо стали сливати „слободни долари” из целог света⁵. Капитал је почео да врши притисак и на друге владе да отпочну с „дерегулацијом” финансијског тржишта. Владе су, под ударима разних криза, попуштале, па се, у наредних четрдесет година, одиграло право такмичење у „дерегулацији”. Тако је, на крају, током 1980-их, напуштена чак и контрола пословања банака, банкарског трговања вредносним папирима и берзанских шпекулација, што је страховито увећало моћ финансијског капитала.

Треба рећи да је ова „дерегулација” често била праћена директним корумпирањем политичара од стране финансијске олигархије. Најбољи пример у САД је укидање Глас-Стигаловог закона (Glass-Steagall Act) из 1933. године. Тај закон, донесен након слома берзе из 1929, бранио је банкама да новац улагача пласирају тако што би банке саме оснивале шпекулантске фирме-кћерке. Да би овај закон био укинут Chase Manhattan Bank и Citicorp су потрошиле стотине милиона долара на лобирање чланова Конгреса [Елзесер 2009: 30]. На тај и сличне начине, банке су се избориле и за право да своја кредитна потраживања претварају у хартије од вредности (тзв. деривате) и даље их продају на тржишту⁶.

5 Пошто банке из Ситија нису питале за порекло новца, многи од тих „слободних долара” били су плод криминала, утаје пораза или корупције. Сума уложених „евродолара” порасла је с 10 милијарди, 1960-их, на 600 милијарди 1980-их [Елзесер 2009:22].

6 „Чак су под одређеним условом имале право да их продају и саме себи, тако што су у ту сврху оснивале своје фирме под други именом” [Елзесер 2009: 30–31]. Смисао ове операција јесте тај да банке све своје ризичне кредите могу да склоне из билансних рачуна и тако се могу приказати здравијим него што јесу (*исидо*).

Без контроле државе, ово је довело до праве експлозије шпекулативног капитала. Банке су, рецимо, своје проблематичне стамбене кредите „препакивале” у хартије од вредности које су, затим, продавале великим берзанским фирмама (какве су, у САД, Фани Меј и Фреди Мек⁷), а ове, даље, бројним купцима хартија од вредности. Крајњи купци, примамљени високим дивидендама, нису ни знали шта тачно купују, а банке су добијени новац улагале у одобравање нових проблематичних кредита. Ова типична шпекулативна „пирамида” расла је све док је било свежег новца, а када се раст зауставио и све се срушило, улагачима су у рукама остале безвредне обвезнице. Но, уместо да прогласи банкрот банака, политичка класа САД је с више од хиљаду милијарди долара јавног новца интервенисала како би спасла овај део олихархијских структура.

Оваквим и сличним операцијама, којима је стваран новац „ни из чега”, финансијска олигархија је у САД успела да створи огроман фиктивни (виртуелни) капитал. Тако је вредност трансакција над „дериватима”, повећана са хиљаду милијарди долара, почетком осамдесетих, на 1,4 милиона милијарди долара, данас. Дакле, за 1.400 пута!⁸ У САД је створена огромна маса тзв. финансијских актива, која данас вишеструко премашује вредност реалног сектора привреде. Тако је финансијски капитал практично „појео” индустријски. „Удео профита финансијских институција (у САД – С.А.), у укупној добити предузетничких фирми (према порезима) скочио је с мање од 5 посто 1982, на 41 посто 2007” [Елзесер 2009: 39]. Данас у САД преко 40 посто породица има у власништву некакве вредносне папире. Финансијски капитал доносио је вишу стопу приноса од индустријског, а с друге стране, глобализација је омогућила да се индустријска производња пребаци у земље источне и југоисточне Азије (где је цена радне снаге и до 35 пута мања него у САД). Тако су САД, последњих деценија, кренуле у правцу праве дезиндустријализације. У индустрији САД сада ради мање од 10 посто радне снаге [Елзесер 2009: 39] – као на самом почетку индустријског доба!⁹ Од индустријске, САД су постале финансијско-шпекулантска нација. „Од земље марљивих и штедљивих радника и иноватора, како је остатак света видео САД почетком 20. века, она се крајем века претворила у земљу спекуланата и похлепних потрошача” [Душанић 2009].

„Дајте да видимо шта је америчка економија”, каже и Андреј Кобјаков [Кобјаков 2009]. „Узмимо структуру бруто друштвеног производа – у данашњем тренутку 75 процената дају услуге. У сфери услуга данас ради око 80 одсто запослених и готово с тим процентом учествује у БДП-у. У последње три-четири деценије земља се потпуно дезиндустријализовала. Нема чак ни америчких фармерица, последња Ливајсова (Levi`s) фабрика је затворена ‘98, ‘99. године. Нема

7 Fannie Mae – Federal National Mortgage Association и FreddieMac – Federal Home Loan Mortgage Corporation.

8 Укупна вредност различитих „деривата” нарасла је на 863.000 милијарди долара, што је вредност 17 година светске производње свега (од оловке до ракете [Елзесер 2009: 35]).

9 И у Великој Британији удео индустријске производње у годишњој привредној добити (БНП) сада је само 13% [Елзесер 2009: 40]. Тако је створена „међународна финансијска аристократија, чији се главни бастиони налазе у САД и Британији” [Елзесер 2009: 38].

ни лаке индустрије, све више се губи и тешка... Кинеска роба је преплавилa америчко тржиште. Замислите да сутра тога не буде. У САД просто неће имати шта да обуку. Многе делове за своју индустрију они сутра просто неће имати, и то се не може брзо променити. Америка је одавно изгубила квалификовану радну снагу, данас сви само увијају хамбургере у Мекдоналдсу. Поново треба учити раднике да обављају послове које су заборавили. Сада, просто, нема радника. Нема ни школа у којима могу да науче – треба поново вратити техничке колеџе, сву инфраструктуру... Колико година је за то потребно? ... Дакле, то је земља услуга, и око половине тих услуга су финансијске услуге. Значи да трећина америчке привреде живи на светским финансијским операцијама. Ако се тај балон издува, губи се трећина америчког БДП-а.” [Кобяков 2009].

Овај преображај индустријске нације у финансијско-шпекулантску, не би био могућ без претварање долара у светски новац и без огромне привилегије за САД коју тако скројен систем производи. САД су из Другог светског рата изашле с неокрњеном и ојачаном привредом. Зато је на међународној конференцији, у Бретон Вудсу (1944), долар прихваћен као светска обрачунска јединица¹⁰. За вредност долара, изражену у златној подлози, јамчила је америчка централна банка – тзв. Систем федералних резерви (Federal Reserve System). То је била институција која је штампала новчанице, али која је била (и остала) у власништву десетак најбогатијих америчких породица (Рокфелер, Ротшилд, Кенеди...). Када је, међутим, Де Гол, крајем шездесетих година, покушао да француске резерве долара претвори у злато, показало се да је само пет одсто долара покривено златним резервама. Долар би зато био брзо изгубио свој статус светског новца да није било политике. САД је, наиме, почетком 1970-их, дао политичку заштиту ауторитарним режимима у земљама ОПЕК-а под условом да фактуре за нафту обавезно буду изражене у доларима. Све земље које су куповале нафту од сада су морале најпре да купе доларе¹¹. Како је, некако у исто време, америчка влада и формално укинула златну подлогу долара, САД су се нашле у привилегованом положају да могу да одштапају (или банкарски припишу) онолико зелених новчаница колико им је потребно.

То је САД ставило у изузетно повлашћени положај. Високи стандард целе нације више није зависио само од квалитета произведене робе, већ се ослањао

10 На истој конференцији донесена је одлука и о оснивању Међународног монетарног фонда и Светске банке, две кључне институције глобалне финансијске олигархије. Душанић скреће пажњу на чињеницу да је, за време посете Београду, непосредно по формирању владе премијера Зорана Ђинђића, нобеловац Џ. Стиглиц добронамерно упозорио на опасности прихватања савета ММФ-а. „Постоје бројни случајеви који показују да савети ММФ-а нису у складу с интересима земље којој су упућени. Зато се морате дипломатски супротставити ‘шок терапеутима’ и ‘монетарним фундаменталистима’ из ММФ-а, бранећи властите интересе. Јер улог у транзицији је много већи од економије; у питању је развој целокупног друштва.“ (Џ. Стиглиц, „Чувајте се ММФ!“ *Економист* мајазин, 12. март 2001; наведено код Душанића 2009)

11 Монопол светске трговине нафтом држи шест америчких и једна британска компанија [Елзесер 2009: 51].

и на штампање новца. Временом, произведене робе је бивало све мање, а од-штампаног новца све више. Већ средином 1990-их само је свака шеста доларска новчаница у оптицају била покривена реалном производњом или штедњом [Елзесер 2009: 33]. Већ почетком следеће деценије дошло је до праве експлозије фиктивног долара. Само између 2001. и 2005. Федералне резерве су увеле више долара у оптицај (банкарским приписивањем и штампом) него за претходних 200 година! [Елзесер 2009: 33]. Да иза високог стандарда САД не стоји реални рад види се и по висини спољнотрговинског дефицита, који је за период 2002–2007. износио 3.700 милијарди долара, као и по висини дефицита државног буџета, који би 2009. могао достићи чак 1.800 милијарди долара. (Ради поређења, буџет читаве Србије тек незнатно прелази 10 милијарди долара). Сав тај дефицит покрива се емисијом долара и помињаних хартија од вредности које купују странци. „Тако је међу САД и осталим деловима света створена својеврсна `подела рада`. Поједностављено би се могло рећи да Америка троши робу која је произведена у другим државама, а те исте државе својом штедњом финансирају америчку потрошњу. САД остаје једино да штампају новац и на бази њега емитују све софистицираније хартије од вредности.” [Душанић 2009]

Треба имати у виду и да овај глобални систем доминације има у свом средишту моћну и опасну *Империју*. САД, наиме, као држава располажу изузетном војном силом. Оне саме више годишње уложе у наоружање него следећих 17 држава на светској ранг листи (укључив Русију и Кину). То је, наравно, зато што „вредност америчког долара, који више и није покривен реалном продукцијом, сада зависи од способности америчке војске да контролише светско тржиште (пре свега резерве енергије).” [Елзесер 2009: 50]. Тако је структура моћи – финансијске, политичке и војне, уобличена у глобални систем који директно експлоатише или контролише највећи део човечанства.

Пошто смо видели како изгледа структура савременог привредног света и који су узроци најновије кризе, запитајмо се да ли је ова криза део ширих историјских правилности. Управо за одговор на ово питање послужиће нам друга идеја *свејскосистемске теорије*, она о великим циклусима у *свејској привреди*. Реч је о *Кондрајјевљевим конјунктурним таласима* [Kondratieff 1984 (1928)]. Циклус се састоји из раздобља брзог раста (А фаза) и успореног раста (Б фаза). Траје око пола века, с прекретницом негде у средини тог раздобља. Сам Кондрајјев је као први циклус видео раздобље 1790–1849. (с прекретницом око 1815), као други 1850–1896. (прекретница 1873), а за трећи је мислио да је започео 1896. (с тим што је Први светски рат донекле пореметио правилност циклуса; слично би се могло рећи и за Други светски рат). Голдштајн је ове циклусе проширио до самог почетка светске привреде, тј. до 1495. [Goldstein 1988]. Светскосистемски теоретичари су прихватили да је најновији циклус започео по завршетку Другог светског рата (око 1945), а свој економски врхунац достигао 1960-их. Светска криза из седамдесетих одлично се уклопила у концепт Кондрајјевљевих таласа. Сматрало се да ће целе осамдесете проћи у успоре-

ном расту и да ће тек деведесете донети преокрет [Wallerstein 1979: 96]. Такође се веровало да ће Кондратјевљева фаза Б знатно ослабити доминацију САД као светског хегемона. У огледу који је први пут представљен јавности 1975, Волерстин је написао: „Врхунац америчке хегемоније је иза нас. То значи да ни на једној равни – економске продуктивности и производње, политичке кохезије и утицаја, културног самопоуздања и продуктивности, војне моћи – Америка више никада неће достићи своју неоспорну надмоћ, као што је то било у раздобљу 1945–67. (...) Америка слаби и биће још слабија.” [Wallerstein 1979: 95]

Но, опоравак и убрзани раст је започео већ средином осамдесетих, а пад Берлинског зида 1989. означио је експлозију глобализације и потпуну политичку и војну доминацију САД. Криза се ипак јавила после четврт века, почетком 2008. године, као што је сугерисала Кондратјевљеваа крива. Краћа фаза Б претходног циклуса можда се може објаснити управо комбинацијом дерегулације финансијског сектора и експанзијом глобалног тржишта услед унапређења у сектору саобраћаја и информационах технологија. Такође, јачина узлета америчке привреде и снага светске доминације САД као хегемона, у управо завршеној фази А (током деведесетих и почетком двехиљадитих), може се објаснити исто тако историјски контингентним сломом главног супарника и директним преузимањем контроле над привредом и државама великих делова „другог света”.

Ипак, оно што је у овој концепцији светскосистемских циклуса за нас важно јесте схватање да фаза Б Кондратјевљевих циклуса представља својеврсну прилику за земље из полупериферије да покушају да се пребаце у центар. Тако Волерстин сматра да је у фази А (у раздобљу успона) једини начин промене положаја неке нације у светском капиталистичком систему „развој преко позива” (*development by invitation*; [Wallerstein 1979]). То значи да се, у доба економског замаха светскосистемског центра, нека полупериферна земља може до краја модернизовати једино ако њена привреда буде директно интегрисана у срце система – као што је, рецимо, био случај са Шкотском у позном 18. веку. С друге стране, у фази Б, дакле у доба привредне осеке светског система, за земље полупериферије отвара се могућност коју Волерстин назива „коришћење прилике” (*seizing the chance*).

У том раздобљу, наиме, долази до слабљења положаја земаља центра. Тада поједине земље из полупериферије, с довољно амбициозном и предузимљивом националном елитом – као Русија у 19. веку или Мексико и Бразил 1930-их, могу покушати да се пробију у клуб најразвијенијих. „Сателити су успевали да се развију само онда када је у време ратова или економске депресије слабила доминација метропола”, делио је ово мишљење и Франк [1987: 218–219]. Пример који је наводио јесте успешан развој неких латинскоамеричких земаља између 1929. и 1950-их – као што су Аргентина, Чиле, Мексико, Бразил, Колумбија и Венецуела. Наиме, депресија из двадесетих и Други светски рат ослабили су капиталистички центар. Управо тада је, по Франку, у Латинској Америци дошло до „најбрже могуће независне индустријализације, почев од стицања независности 1840-их и 1850-их” [Frank 1972: 76].

Али, да би „улучење прилике” уопште било могуће неопходно је да постоји интелектуално самостална и модернизацијски агресивна национална елита.

Основна идеја системских теоретичара, попут Барана [Baran 1957] и Франка [Frank 1972] и jeste да је управо државна економска политика кључна састојница привредног развоја земаља које су у процесу модернизације. Ако елите полупериферијских земаља прихвате развојну *laissez-faire* концепцију, тј. веровање да ће се развој, захваљујући деловању некакве „невидљиве руке”, догодити сам од себе, онда ће њихове земље заувек остати на полупериферији (или ће чак пасти на периферију) система. Ако, међутим, елите полупериферијских земаља крену активно да воде економску политику, директно унапређујући извозни и индустријски сектор привреде, тада ће своје земље довести у прилику да, у одговарајућој светскосистемској конјунктури, могу да изврше модернизацијски пробој ка центру.

Ако се сложимо да данас постоји светскосистемска конјунктура за „улучење прилике”, онда је други главни услов за успешну модернизацију постојање националне суверености и аутономне националне елите. Међутим, многе земље полупериферије нису само запоседнуте финансијски, имовински и политички. Оне су запоседнуте и духовно. Оне најчешће немају изграђену елиту која би их могла повести у убрзану модернизацију. Јер, многе периферне народе у светском систему данас не води демократски одговорна политичка класа, већ локални економско-политички „колаборанти Империје”, који се најчешће називају *компрадорском елитом*; в. опширније: [Антонић 2010].

Са Србијом је, по мом мишљењу, основни проблем управо у елити. Њено стратешко опредељење, последњих деценија, било је најчешће погрешно. Током деведесетих, када је светско-системска конјунктура била повољна за интеграциони модел модернизације, владајућа елита је водила конфронтирајућу и изолациону политику (делимично због објективних околности, али и због кратковидности њеног ауторитарног лидера; в. [Антонић 2002]). Након 2000. године, елита је променила стратегију, али је пропустила да уочи да „развој преко позива” нужно подразумева постојање „позива”, тј. добре воље и јасног интереса централних земаља да интегришу неко полупериферијско друштво. Таква добра воља и такав интерес нису постојали, бар када је Србија у питању. Коначно, управо након избијања светске економске кризе 2008. године, која је означила почетак фазе Б Кондратјевљевог циклуса, на власт у Србији је дошла елита која је прокламовала политику безалтернативне интеграције. Идеја да ће капиталистички центар испољити вољу да усред рецесије интегрише једно полупериферијско друштво као што је то Србија, апсурдна је не само са становишта светскосистемске теорије, већ и са становишта политичког реализма. Јасне поруке које бриселска бирократија ових дана шаље Србији – како нема ништа од нашег уласка у ЕУ пре 2018.¹² – само су још једна потврда такве реалности.

12 Блиц, 9. фебруар 2010; <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/175884/Status-kandidata-2011-Srbija-u-EU-2018>

Штавише, ако имамо у виду даљи развој светске кризе, и 2018. година је нереални датум интеграције Србије у ЕУ. Наиме, криза је, чак и у САД, само површински санирана. Оне хиљаде милијарди долара које су САД убризгале у свој банкарски сектор у прво време су покренуле кредитно тржиште и финансијски балон је поново почео да расте. Као што предвиђа Андреј Кобјаков – коаутор књиге *Залазак империје долара и крај Pax Americana* [Кобјаков и Хазин 2003], која је пет година пре избијања предвидела кризу, „већ после 2010. почеће да се надувава нови мехур од сапунице, а око 2012. он ће пући и почеће да се надувава нови. Последња криза ће бити негде између 2012. и 2015. године. Тада ће доћи до смене целог финансијског система и биће измењени и основни финансијски играчи. Тада ћемо међу главним играчима имати Кину” [Кобјаков 2009]¹³. Стога наставити интеграторску политику с надом да ће Србија, макар 2018, бити примљена у ЕУ и тако коначно бити интегрисана у срце светског капиталистичког система, представља, по мом мишљењу, опасну заблуду. Ако се државна политика и даље буде руководила том заблудом, Србија лако може да почини нове, непоправљиве грешке, које ће је још више удаљити од жељеног циља – модернизације њене привреде и друштва.

Стога је Србији потребна промена стратешке политике, а она се најчешће дешава тек с променом стратешких елита. Уместо компрадорске елите и њене интеграторске *laissez-faire* стратегије, Србији је потребна *национално-модернизацијска* елита и активна извозно-модернизаторска економска политика. Наравно, Србија је исувише мала земља да би могла потпуно самосталном политиком да се избори за улазак у клуб најразвијенијих. Њој су потребни савезници, земље довољно велике и с довољно самосталном и амбициозном елитом, да су у стању да воде политику „улучења прилике” тј. политику убрзане модернизације, током Б фазе светског привредног циклуса. Такве земље данас су управо Русија и Кина. Србија, по моме суду, мора да се отргне од владајуће компрадорске идеологије, у којој ЕУ нема алтернативу, и да одлучније приступи економском, па и политичком савезништву с Русијом и Кином. То савезништво би можда могло подразумевати израстање Србије у индустријско-монтажну и транспортну базу за кинеску робу која путује према ЕУ, као и за одговарајућу европску робу која путује према Русији.

Грађани Србије још нису у потпуности осетили све последице погрешне економске и државне политике вођене након 2000. Али, рачун за те грешке неминуовно ће да пристигне. Грађани ће тада тражити да стара елита оде, а да

13 Слично прогнозира и Душанић [Душанић 2009]: „Ове антикризне мере имају задатак да што пре `закрпе балон` и да се, уз неке козметичке корекције, поново ради по старом, док се не пронађе неко ново – алтернативно решење за економску хегемонију САД, пошто је доларској алхемији дошао крај. Можда рецимо, САД ипак успеју да натуре целом свету генетски модификоване житарице, када би само неколико америчких компанија имало монопол на производњу семена (пошто плод генетско модификоване житарице није могуће користити као семе, односно он не даје нови плод). Уколико се у томе успе (што није искључено, а на то упућују и знаке да је криза заустављена – балон је успео да буде `закрпљен` пре него што је до краја `издуван`), онда ће `закрпљени балон` поново почети да се надувава и на њему ће се у скорој будућности појавити нова `рупа` или, што је вероватније, доћи ће до таквог пуцања које ће имати неслагљиве последице по цео свет”.

дође нова елита. Да би Србија напредовала, то мора да буде не само елита с новим идејама. То мора да буде и елита довољно храбра да грађанима каже горку истину да се више не може трошити оно што су наши преци зарадили и оно што ће тек наши потомци приходовати. Та нова елита, ако жели да позове народ на потрошачки аскетизам, мора бити и сама довољно морална да сузбије корупцију у својим редовима. Да ли ће се таква елита створити, то није ствар светскосистемских структура и конјунктура. То је питање нашег националног карактера, наших националних институција и наше професионалних способности. Лично верујем да у свакој од ове три области поседујемо врлине потребне за успех.

Први корак у том правцу јесте да добро сагледамо сопствени положај и свет у коме живимо, а затим да добро размислимо шта тачно (као заједница) желимо и који путеви нас воде до тог циља. Овај наш скуп је важан управо зато да би се могао предузети тај први, пресудни корак. Оно што долази после њега јесте упорна борба једне посвећене елите за остварење националних циљева. Али, то је већ сфера којој престаје теорија, а започиње политика.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Антонић, Слободан (2010). Класна структура Србије након 2000: појмовно-истраживачки оквир. Излагање на скупу *Економско-социјална структура Србије – Учинак прве деценије транзиције*, Научно друштво економиста, 8. мај 2010.
- Антонић, Слободан (2002). *Заробљена земља: Србија за владе Слободана Милошевића*. Београд: Откровење.
- Душанић, Јован (2009). Доларска алхемија и казино економија, *Нова српска политичка мисао*, год. XVII, 2009, бр. 3–4; <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/dolarska-alhemija-i-kazino-ekonomija.html>.
- Елзесер, Јирген (Jürgen Elsässer) (2009). *Национална држава и феномен глобализације: како можемо да се спасимо из светске економске кризе (Nationalstaat und Globalisierung: Als Linker vor der Preußischen Gesellschaft*. Waltrip: Manuscriptum). Београд: Јасен.
- Кобјаков, Андреј [Андрей Кобяков] (2009). Чекају нас нове и страшније кризе, интервју, НИИ, број 3042, 16. април 2009, http://nin.co.rs/pages/article.php?id=43743&add_comment=1&
- Кобяков, Андрей и Михаил Хазин (2003). *Закат империи доллара и конец „Pax Americana”*, Москва: Вече. http://www.forex.ua/classics/hazin_kobyakov/zakat_imperii_dollara/
- Blic*, 3. октобар 2008. <http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/59337/Svetska-kriza-bez-direktnih-efekata-po-Srbiju>.
- Mandel, Ernest (1976). Imperijalizam i nacionalna buržoazija u Latinskoj Americi, *Marksizam u svetu*, godina 3, 1976, № 4, 109–120 (*Imperialism and national bourgeoisie in Latin America*, *International: Theoretical Journal of the International Marxist Group*, 1974, № 5, 7–17).

- Svizi, Pol [Paul Sweezy]. (1987). Centar, periferija i kriza sistema (Center, Periphery, and the Crisis of the System, in *Four Lectures on Marxism*, 71–85. New York: Monthly Review Press, 1981), u: D. Pirec i M. Jakšić (ur.), *Svetski kapitalistički sistem*, 181–192, Beograd: Ekonomika.
- Frank, Andre Gunder [Andre Gunder Frank] (1987). Kapitalizam i nerazvijenost u Latinskoj Americi (*Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, New York: Monthly Review Press, 1967, xi–xx, 6–20), u: D. Pirec i M. Jakšić (ur.) (1987): *Svetski kapitalistički sistem*, 209–224, Beograd: Ekonomika.
- Baran, Paul (1957). *The Political Economy of Growth*. New York: Monthly Review Press.
- Frank, Andre Gunder (1972). *Lumpen-bourgeoisie, Lumpen-development: Dependence, Class, and Politics in Latin America*. New York: Monthly Review Press.
- Goldstein, Joshua S. (1988). *Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age*. New Haven: Yale University Press.
- Hardt, Michael and Antonio Negri (2000). *Empire*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press; http://www.angelfire.com/cantina/negri/HAREMI_printable.pdf (прев. на српски: Мајкл Хард и Антонио Негри, *Имперуја*, Игам, Београд 2005)
- Kondratieff, Nikolai [Николай Дмитриевич Кондратьев] (1984/1928/). *The long wave cycle* [Большие циклы конъюнктуры: Доклады и их обсуждения в Институте экономики. Москва: Институт экономики РАНИОН], Transl. by G. Daniels; Introd. by J. M. Snyder. New York: Richardson and Snyder.
- Volerstin, Imanuel [Immanuel Wallerstein] (1987). Istorijski kapitalizam: politika akumulacije (*Historical Capitalism*. London: Verso 1983, 47–75), u: D. Pirec i M. Jakšić (ur.): *Svetski kapitalistički sistem*, 225–241, Beograd: Ekonomika.
- Wallerstein, Immanuel (1979). *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.

THE WORLD-SYSTEMS ASPECTS OF THE GLOBAL CRISIS AND SERBIA

SLOBODAN ANTONIĆ

University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Belgrade, Serbia
santonice@eunet.rs

SUMMARY: Already during the 1970s, representatives of world-systems theory were warning that the privileged position of the U.S. as the world hegemon carried numerous risks of abuse of that systemic privilege. Deregulation of the financial sector and the dollar's world currency function did in fact bring about the abuse of that privileged position in the second half of the 20th century. The global economy has now entered Phase B of the Kondratieff cycle. Some representatives of world-systems theory are of the view that, in principle, this represents an opportunity for certain semi-peripheral countries to try to carry out an accelerated modernization and thus join the center. The author discusses the question of whether and under what conditions Serbia can do something like that.

KEY WORDS: globalization, modernization, financial oligarchy, the elite